

Čas, v němž nemoc zabíjí dvakrát

Františka Vrbenská

Zveřejněno 29. března 2020 na webu Dialog na cestě

V roce 1349 hrozil alsaskému Štrasburku dýmějový mor, známý jako Černá smrt. Když pandemie začala postupovat evropskými komunitami, vyděšení lidé hledali jakéhokoli viníka, na kterém by si vybili úzkost a hrůzu.

Židé představovali přirozenou volbu. Vždyť usmrtili Ježíše Krista; a také se jim obchodem a finančnictvím podařilo nashromáždit majetky... Vzápětí je obvinili, že z nenávisti otravují křesťanské studny a tak šíří mor.

Ještě v 5. století n. l. zastávali Židé v evropské společnosti relativně důstojné postavení. Ale s vývojem křesťanství, na které působily také různé negativní jevy a události, se jejich situace stále zhoršovala. Postupně přicházeli prakticky o všechna občanská, ba i lidská práva. Museli opouštět původní území římské říše a uchýlit se do vzdálenějších útočišť v krajích dnešní Francie a Německa. Tak se zrodila populace Aškenázů. Příliš si nepolepšili: restriktce, potupná nařízení, nejružnější ponižování a útoky. V průběhu staletí proto hledali záchranu dál ve střední a následně východní Evropě.

Židé výrazně přispívali ke kultuře, vědě i ekonomice. Jinak se ani žít nešlo: nesměli vlastnit půdu a řemeslům se mohli věnovat jen s omezeními, ačkoli jejich výrobky patřily k nejlepším – například brnění a zbraně od židovských zbrojníků byly proslavené. Přesto si „spravedlivě rozhořčený lid“ (eufemismus pro „nezodpovědnou luzu“) běžně vyléval zlé emoce na ghettech. Stačily křížácké výpravy... Panovníci i jejich urození páni si neváhali vypůjčovat od „svých židů“ a když na to přišlo, zastavovat je, prodávat nebo nechávat likvidovat... což byl nejlepší způsob, jak vyřešit dluhy.

Do této výbušné situace udeřil v polovině 14. století dýmějový (hubonický) mor. Působí ho bakterie *Yersinia pestis* a přenášejí infikované blechy. Zřejmě se objevil v r. 1320 v čínské provincii Chu-pej. Během let postupoval oklikami do Evropy, kde v letech 1347 – 1352 vylidnil celé oblasti. Při úmrtnosti až 80 % zredukoval přinejmenším 60 % populace. Podle dobového kronikáře: „Všichni občané Florencie dokázali jen málo, kromě toho, že nosili mrtvá těla k pohřbení. V každé farnosti vykopali hluboké jámy až k hladině spodní vody. Chudí, kteří zemřeli v noci, byli rychle svázáni a hozeni do té šachty.“

Židé, často nucení vegetovat v přeplněných a ohrazených židovských čtvrtích, trpěli Černou smrtí v míře srovnatelné s jejich křesťanskými sousedy. Ačkoli bylo zřejmé, že také Židé onemocní a umírají, mnoho křesťanů je vinilo z úmyslného a záštiplného šíření této choroby. „Vystalo podezření, že Židé otrávil potoky a studny a dokonce i vzduch, aby zničili křesťany každé země jedním úderem.“ Židovské obce se ocitly pod útokem. Z přibližně 363 židovských komunit v Evropě v té době byli Židé v jejich plné polovině napadeni fanatickými davy.

V Kolíně byli Židé zavřeni v synagoze, která byla poté zapálena. V Mohuči byla za jediný den vyvražděna celá židovská obec od starců po nemluvňata. Židé byli

masakrování a týráni napříč Evropou: Španělskem, Itálií, Francií, Nizozemím, germánskými zeměmi... Český král a svatý římský císař Karel IV. prohlásil, že majetek Židů zavražděných za údajné šíření moru mohou jejich křesťanští sousedé beztrestně zabavit. S finanční pobídkou zabíjet Židy se útoky zintenzívnily.

V roce 1349 skupina feudálních pánů ve francouzské oblasti Alsaska oficiálně zaútočila na Židy. Shromáždili se ve městě Benfeld a formálně obvinili Židy z Černé smrti. Také podnikli řadu kroků, aby na Židy poukázali, vybídli dobré křesťany k jejich konečné likvidaci, či alespoň k vypuzení z měst. „Benfeldský manifest“ měl okamžitý účinek: byli napadeni Židé ve třiceti komunitách napříč Alsaskem. Pouze Štrasburk, který měl velkou židovskou obec prospěšnou městskému řádu, odolával a své Židy chránil.

Atmosféra ve Štrasburku na začátku roku 1349 byla napjatá. Černá smrt se do města ještě nedostala, ačkoli úzkostliví občané očekávali každý den, že se objeví první případ a nastane hromadné umírání. Štrasburský biskup Berthold III. brojil proti Židům, ale městská rada mu do posledního konšela odporovala. Starosta Kunze z Winterturu, štrasburský sudí Gosse Sturm a místní laický vůdce jménem Peter Swaber – ti všichni hlasitě bránili a chránili štrasburské Židy.

Znepokojeným občanům došla trpělivost dne 10. února 1349. Vzbouřený dav svrhl zástupce města Štrasburku, místo nichž nainstaloval nestabilní vládu „lidu“. Dění ve městě začala řídit nenávistná a nesourodá skupina, vedená místními cechy řezníků a krejčích. Finančně ji podporovali tamní šlechtici, kteří nenáviděli Židy a doufali, že se zmocní jejich majetku. Jedním z prvních činů nových vládců města bylo zatčení všech štrasburských Židů bez rozdílu postavení, pohlaví a věku. Obžalováni byli z travičství Černou smrtí.

Pátek 13. února 1349 znamenal pro štrasburské Židy černý den. Jindy by ho strávili přípravou na šabat, pečením bochníků chaly, úklidem domácností a přípravou slavnostních jídel. Místo toho byli ženy, děti a muži vytaženi ozbrojenci ze svých domovů, uvězněni a obviněni z vraždy. Ušetřen mohl být pouze Žid, který by byl ochoten konvertovat ke křesťanství. Když vyděšení Židé čekali na svůj osud, noví guvernéri města dali na židovském hřbitově postavit dřevěnou plošinu. Byla vysoká a tak obrovská, že pojala tisíce lidí.

Zrána v sobotu 14. února – pro Židy o šabat, pro křesťany v den svatého Valentýna – se shromáždil velký dav čumilů. Místní kněz Jakob Twinger von Konigshofen zaznamenal: „Židy spálili na veliké hranici na jejich hřbitově. Byly jich asi dva tisíce.“ Některé malé děti byly vytrženy z náručí svých rodičů a zachráněny, aby mohly být pokřtěny a vychovány jako křesťané. Pro ostatní odsouzence však žádná pomoc nepřišla. Jak ohromnou dřevěnou konstrukci zachvacovaly plameny, pomalu hořelo za živa na 2 000 tisíce Židů.

Jejich umírání trvalo hodiny. Poté se k doutnajícímu popelu nahrnuli dychtiví obyvatelé města, aby ho pečlivě prohrabali. Hledali cennosti. Jak podotkl kněz von Konigshofen: „Byly zrušeny veškeré dluhy a pohledávky, co ke křesťanům Židé měli. Městská rada vzala hotovost, kterou vlastnili, a úměrně ji rozdělila mezi pracující muže. Vskutku se jmění stalo onou věcí, která zahubila Židy. Nebyli by spáleni, kdyby byli chudí a kdyby vznešení páni nebyli potřební hotovosti.“

Štrasburská lidovláda a občané nebyli vystaveni žádnému stíhání. O několik měsíců později císař Karel IV. oficiálně omilostnil obyvatele Štrasburku za zabití městských Židů a zcizení jejich peněz. Mohli bychom si pomyslet, že tohle děsivé, vražedné běsnění patří ke skrytému kolektivnímu podvědomí Štrasburku, kde se dvě století později (1518) objevil první řádně zaznamenaný případ „tanečního moru“. Davové šílenství, které zachvátilo město i jeho okolí a trvalo celé dny se smrtelnými následky, není dodnes plně vysvětleno.

Kéž by šlo jen o taneční posedlost! Středověký Štrasburk ani jeho židovské oběti v tom nejsou sami. Na kolika dalších místech a v kolika časech vypuklo bezuzdné vraždění kvůli hysterii, krutosti, zákeřnosti, praobyčejné hlouposti, zbabělosti – a zištnosti? Historie se ve skutečnosti neopakuje, dochází však k situacím, v nichž se vyskytují obdobné činitele a vztahy mezi nimi. Záleží pak na tom, jak vyspělá je společnost či komunita, která nastalé problémy musí řešit. Kdo by čekal, že globální, postinformační civilizace bude takové výzvě čelit?

Pandemie koronaviru SARS-CoV-2 a onemocnění COVID-19 už přinesla útoky na osoby asijského původu nebo infikované, půtky v nákupních střediscích a sobecké hromadění nadbytečných zásob. Ve Spojených státech po nástupu nákazy výrazně stoupl nákup zbraní, v Česku se zatím objevily „jen“ slovní invektivy a udání. Tento čas je pro všechny z nás zkouškou, která se dotýká hranic smrti. Ale křesťanský přístup k životu není primárně záležitostí náboženského vyznání. Spočívá v morálních zásadách, jimž jsme si zvykli říkat demokratické, humánní - lidské. Pro svět je formuloval před dvěma tisíci let prorok z Galileje. Dnes je znovu, naléhavě potřebujeme...

Původní článek: Dialog na cestě, 29. 3. 2020